

Alberto Barandiaran Amillano

Sortuz ta sortuz bizitzen gera

Artea minuskulaz

Esku artean daukat Oskar Alegriaren *Artearen historia minuskuluaz* karta jokoa. Kutxatxo txiki bat da, azalean hirusta zuri bat daukana hondo gorriaren gainean. Barruan berrogeita hamar karta daude, lehen begiradan argazki solte lotura gabeak: leiho baten atzetik, erreze-la; soineko baten detailea, kale erdian; argi jokoa zeru ilunean; koxka pareta hutsean; laino artean zaldia. Egileak han eta hemen pausatutako begirada pertsonalak direla ondoriozta liteke, baina berehala ohartzen da bat irudiak lotuta daudela karten atzealdean ageri diren eskultorearen, pintorearen, margolariaren, arkitektoaren, jostunaren obrarekin.

Autore ezagunak dira, gutxi asko, gehienak, baina ariketa estilistikoki polita da antzematea Oskarrek zer nola lotu dituen artistak eta argazkiak. Kandinskiren koloretasuna errelatzen da harlauzetan barreiatutako konfetietan; Marcel Duchamp da, nola ez, pareta batean norbaitek abandonatutako txirrikaren atzean dagoen egilea; Jorge Oteiza sujeritzen digute Iruñeko Parte Zaharreko karrika ezagunean utzitako kartoizko kutxa horiek; Esther Ferrerren ikonoklasia irudikatzen du errepideari begira geratu den aulki hondorik gabeak. Ezagunak dira egileetako asko, bai, baina argazkiekiko lotura ez da beti ebidentea. Joko bat da, eta Alegriaren begirada ulertzea exijitzen digu erantzunak. Asmatzen denean, irri

bat ateratzen digu karta bakoitzak. Labirinto estetikoaren pasahitz sekretua deskubritu bagenu bezala. Argazki huts eta sotilak esanahiez betetzen dituzte, orduan, Victor Ericcek, Eduardo Txillidak, Juan Luis Morazak, Andrei Tarkovskik, William Turnerrek. Alegriak dioen bezala:

Gakoa beti keinua harrapatzean dago, eternitatearen aztarna txiki horiekin artearen historia minuskuluaz idazteko, nork bere begiradarekin. Vermeer! Courbet! Proust! Denak bere harridura markarekin utzita paisaian, eta guztien hondarrean, Brancusi!, harrapatzeko zailena, txori baten hegaldia bezain libre.

Askatasun hori da miresgarria Oskar Alegriarengan. Konfort eremutik atera –eraikitzen ari den eta erreferente izatera iritsiko den zinema jaialdi aitzindari bat, esaterako– eta eremu berriak esploratzeari itxuraz beldurrik ez izatea –bi hilabetez dena utzi eta erreka bazter batean bizitzen jartzea dokumental ero bat grabatzeko–. Ez du hori bakarrik miresgarria, ezpada hori ere bai.

Kitatze intimoak

Oskar Alegriak erreka bazter batean txabola jarri eta bi hilabetez mundu paralelo eta bazterreko baten bizitza grabatzen jarri zeneko dokumentala estreinatu zuenean Iruñean, oraindik ez zen COVIDik gure artean. Birusak ez zuen oraindik gure mundua erabat irauli, ez zen artean gure barreneraino sartu.

Egun oso bat iraun zuen *Zumiriki* dokumentalaren estreinaldiak. Eguerdian hasi zen, ehundik gora lagun autobus geltoki zaharrean elkartu zirenean, eta gaua despeditu zenean amaitu zen, tartean bazkari luze eta jendetsua; dokumentalaren proiektzioa bera; ilundu aurreko berriketak; afari lagunartekoa eta taberna arteko trago luzeak. Munduak mundu izaten jarraitzen zuen oraindik filma Iruñeko Baluartean estreinatu zenean, Ikuspuntu dokumental jaialdiaren barruan. Argazkiak daude eta lekukoak ditugu: gu han ginen.

Ia premonizio bat izan zen Oskar Alegriaren lan hori, aurkeztu baitzigun irauteko eta bizitzeko modu utopiko eta irreal, esperimentu baten errelatua. Jende askorentzat horixe izan omen da pandemia: amestu ere egiten ez genuen egoera baten erdian espazio ahaztuak deskubritzeko modu bat, zirrikitu zaharretatik begirada berriak pausatzeko aukera bat. Batzuek aprobe txatu omen dute kontu zahar batzuk behingoz kitatzeko: liburutegiarekin, musikatekarekin, norbere buruarekin. Baina kitatze guztiek epe bat dute. Ezin da asko luzatu, bestela bortitza izan daitekeelako kontu eskea.

Sormen digitala

Horixe, mundu intimoaren barrenean murgildu eta esploratzea da Nafarroan martxan jarri den sormena lantzeko proiektu berriaren oinarria. Ez dakit aitzindaria esan behar den, aurreko askok egindako gogoeten ondorioa delako *Sormen digitala* egitasmoa, baina egia da bide orain arte esploratu gabe samarra zabaldu duela euskarazko irakaskuntzan.

Zer egin euskal kulturaren transmisioa ziurtatzeko? Hori xe abiapuntuko galdera. Buelta asko eman dio jende askok urte askoan, baina horixe geuk ere pausatu nahi izan genuen galdera. Eta pentsatu genuen: nola iritsiko dira Nafarroako gazteak, euskaraz ikasten ari diren 14-18 urteko neska-mutiko horiek, euskal kulturara, hainbat ebaluaziotan derrigorrez irakurri behar dituzten liburu kanonikoen edo, behintzat, zerrendatuen istorioen bidez ez ezik? Zerekin lotuko ditugu gazteak eta euskal sortzaileen ekoizpenak? Nola ziurtatuko dugu euskal musika,

Mundu intimoaren barrenean murgildu eta esploratzea da Nafarroan martxan jarri den sormena lantzeko *Sormen digitala* proiektu berriaren oinarria. Bide orain arte esploratu gabe samarra zabaldu du euskarazko irakaskuntzan

dantza, literatura edo arte plastikoak ezagutu ez ezik, estimatuko dituztela, ulertuko dutela hor atzean dagoen motibazioa eta asmo estetikoa?

Pedagogo askok azpimarratutako bidetik jotzea erabaki genuen: jar ditzagun sortzen, pentsatu genuen. Baina, lehendabizi, entzun ditzagun. Galde diezaiegun zerekin esperimentatuko luketen, zer irauliko luketen, zer oihukatuko zuten, nola erakutsiko luketen haserrea edo poza. Diseinatu genituen lau tailer, beti euskal kulturatik abiatuta, eta tailer horien esperimentazio lan askeak asmatu genituen: kanta ezagun batetik abiatuta, egin ezazue bertsiotxo bat, esan genien; inguruko artista baten lan plastikoa oinarri hartuta, obra ezazue poema bat, proposatu genien; testu horrek sortzen dizuen emozioa langai, osa ezazue koreografia bat, poema bat, instalazio bat, egin ezazue flash bat eta grabatu dena, esan genien. Grabatu dena, eta grabazio horiekin egingo dugu gero aldizkari digital bat, zuen artean konpartitzeko, sakelakoan ikusteko eta lagunei erakusteko. Zuek izango zarete protagonista, zuena izango da emaitza. Zuen sormen lana izango da baloratuko eta erakutsiko dena.

Pedagogo askok azpimarratu duten sormenaren balio pedagogiko horretantxe jarri genuen begirada, eta begirada hori baietsi zigun Oskarrek berak, galdetu genionean: «Zuk nola landuko zenuke sormena ikasgelan, nerabeen artean?». Galdera motz horri 27 orriko txosten zirtolari, haizetsu, burrunbatsu eta distiratsu batekin erantzun zigun, hamaika proposamen, iradokizun eta keinu zoragarriekin. Berdin Oier Zuñigak, Leire Urbeltzek edo Ines Osinagak ere. Denak gogo biziz sartu ziren proiektuan eta, horiei esker, Nafarroako zazpi ikastetxetan, hilabete hauetan, ia 400 ikasle euskal kulturarekin eta euskal sortzaileekin esperimentatzen ari dira, haien begiradaren iragazkitik pasa eta esan nahi duten horixe esan ahal izateko. Ideia eta intuizio batetik abiatu zenari neurria jartzeko baliagarria izan zen Hezkuntza Departamentuko arduradun erdaldun bati aurkeztu eta hark, inbidia puntu batez, itzuli zigun galdera: «Eta hau, bakarrik euskaraz?».

Beharko da baloratu, beharko da hobetu, beharko da zabaldu, beharko da orokortu eta zeharkako egin; baina, Lekarozko Institutuan irakasle batek esan zigunarekin bakarrik, jada ondo merezia da egindako inbertsio guztia. Esan zigun:

Proposamen berri honen inguruan bildu dira ohiko irakasgaiekin moldakaitz ibiltzen diren neska-mutiko batzuk, hezkuntza arautuak batzuetan jartzen dituen inbutuetatik pasatzeko zailtasunak dituztenak. Eta aske sentitu direnean, zer egin nahi duten galdetu diegunean, beste pertsona batzuk agertu dira, beste gogo eta ikasteko intentziorekin. Ustekabe ederra izan da.

Bakarrik horregatik, berez beste diziplinetan estu eta kartaturik sentitzen diren gazteak gogotsu eta ekimenez beteta euskaratik eta euskaraz pizteagatik, merezi izan du.

Beharko dugu gazteak erakarri eta limurtu. Beharko dugu dena, inork ez dakielako oso ondo nola aterako garen hemendik. Nolako kalteekin, esan nahi baita. Kulturaliki, diot. Hori tokatzen da orain, hemen.

Pla, Manel eta Anari

Sormena gazteen artean pizteko proiektua Oskarrekin konpartitu eta bere entusiasmoak beste bultzada bat eman zigunean –«gustura parte hartuko nuke nik ez irakasle, baizik ikasle!!»–, *Zumiriki* estreinatu zen egun hartan bertan, birusa bazen gure artean. Aurrerago jakin genuen, laster etorri zelako deskalabrua. Huskeria irudituko zaio bati baino gehiagori, fribolitatea ere bai akaso, baina, niretzat, larritasuna iritsi zen bi kontzertu bata bestearen atzetik bertan behera geratuko zirela iragarri zigutenean. Albert Pla eta Manel, Manel eta Albert Pla, biak elkarren segidan hurbiltzekoak ziren Iruñera, eta, agertokiak berreskuratzeko asmo sendoa genuenez –«goazen agenda kulturala berreskuratzera, denbora gehiegi pasa dugu-eta taberna zuloetan, edo etxeko mantapean ha maikagarren seriearekin aspertzen, edo ordenagailu aurrean inoiz iritsiko ez den testu bikainaren bila eta bila etsi arte»–, ebento handien aiduru ginen.

Irudi luke musikak galdu duen protagonismo eta ikusgarritasuna antzerkiak eta zinemak irabazi dutela. Konfinamendu/ez-konfinamendu garai gogorretan ere, neurrian nahiko beteta egon dira antzokiak eta zinema aretoak

Manel eta Albert Pla. Ilusioa genuen pop atseginarekin belarriak gozatzeko. Ikusmina genuen Plaren irreberentziak berriro harrituko gintuen konprobatzeko.

Baina aste berean iritsi zen bi kontzertuak bertan behera geratzen zirelako abisua. Dena bata bestearen atzetik eroriko zela ohartu ginen.

Zirrara bera baina hain zuzen ere alderantzizkoa sentitu genuen Anarik Iruñeko Takoneran kontzertua eman zuen egunean, udazkenaren hasieran. Orduan iruditu zitzaigun dena bata bestearen atzetik jai-kiko zela berriro, hasiera bes-

terik ez zela. Giro hotza zen egun hartan, baina argi. Lorategi erromantikoaren zuhaitz garaien arteko erdiko pasealekuan, plastikozko aulki txurietan eserita ginela, Ezkabaren soslaia marrazten zen agertokiaren atzetik, eta eguzkia jartzen ari zen Anariren gitarra lehorrak lehen akordeak jo zituenean. Bazirudien eten bat zegoela, hasiko ginela berriz plazak okupatzen... Baina ez. Ez zen dena bata bestearen atzetik berriz martxan jarri. Ez zen, egiazki, ezer irauli, ez genion buelta eman. Makurtuta jarraitzen dugu, eta ez dakigu noiz arte.

Baina, gauzak zer diren, irudi luke musikak galdu duen protagonismo eta ikusgarritasuna antzerkiak eta zinemak irabazi dutela. Konfinamendu/ez-konfinamendu garai gogorretan ere, neurrian nahiko beteta egon dira antzokiak eta zinema aretoak, baita taberna guztiak eta areto nagusiak itxita zeudenean ere. Ikusgarriago bilakatu dira agertokiak. Esanguratsua litzateke COVIDik ez balego ere. Jauzia bereziki azpimarragarria da hain zuzen ere COVIDa dagoelako. Isiltasunean gozatten diren diziplinen buru altxatze horren atzean esango nuke badagoela geure baitara itzultzeko kontu horretatik zerbait.

Bernardine eta Antony

Aurten irakurritakoaren artean, liburu bat: Bernardine Evaristoren *Niña, mujer, otras* (*Girl, Woman, Other* jatorrizkoan), narrazio koral, arrazial, burrunbatsu eta ortzadar kolorekoa. Eta entzundakoaren artean, Antony and the Johnsonsen diskografia. Seguru nago denok izango ditugula itzaltze garai honekin lotuko ditugun ahotsak eta musikak, gazte garaiko ikasle etxeetan behin eta berriz biratzen genuen kasetearen ahotsak eta musikak garai hartara eramaten gaituzten bezala (oroit The Pretenders edo Stiff Little Fingers).

Agian emakumeek idatzi ahalko genuke munduaz

Ikusgarria da literaturan gertatzen ari den hegemonia aldaketa. Eta hegemonia aldaketak ez dira beti ez errazak, ez zauririk gabekoak. Sumatzen dut idazle gizonezkoengan errezelo isil bat Eider Rodriguez, Uxue Alberdi, Katixa Agirre, Karmele Jaio eta beste batzuen arrakasta dela eta. Alberdik esan berri du feminismoaz hitz egin duenean edo euskal gatazkaz hitz egin duenean onartutzat sentitu dela, baina, *Dendaostekoak* lanarekin, ordea, berriro sumatu duela «mesfidantza maskulinoa». Eta, horren frogagarri, entzun behar izan dituen kalifikatiboak, mesfidantza hori adierazten omen dutenak: «kronika sentimentala», «literatura intimista», «omenaldi pertsonala». Euskadi Sarien emanaldian esaldi terriblea bota zuen: «Gizonak honi buruz [emakumeen kontrako bortizkeriari buruz] idazten jarriko balira, agian emakumeek idatzi ahalko genuke munduaz».

Gehiago eta arreta handiagoz entzun beharko genuke emakumeek, hitz egiten dutenean, esateko dutena. Gehiago entzun eta gehiago ulertzen saiatu beharko genuke. Egiten ari diren memoria harilkatze saiakera azken urteotako mugimendurik interesgarriena iruditzen zait, mugimendu indartsuena eta biziena. Kulturaren ikuspegitik ere bai.

Gustura ikusiko nuke egoera berriaren kontaduria eta no-taritzat lanak egiten Joan Mari Torrealdai. 🍷